

CHINGIZ AYTMATOV ASARLARIDA MUHABBAT VA IZTIROB MOTIVLARI

Sayfullayeva Nargiza Fatullayevna

Buxoro Xalqarao Unuversiteti "O'zbek tili va adabiyoti" yo'nalishi

2- bosqich magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqola Chingiz Aytmatov asarlarida muhabbat va iztirob motivlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Muallifning asarlarida insoniy his-tuyg'ular, oilaviy va ijtimoiy munosabatlar orqali muhabbatning qudrati, inson qalbining ezgu niyatlari va ichki iztiroblari yorqin ifodalanadi. Tadqiqotda Aytmatovning turli davrlarda yozilgan roman va hikoyalaridagi muhabbat va iztirob motivlari, ularning asarlar mazmuni va qahramonlar psixologiyasi bilan bog'liqligi o'rganiladi. Shu bilan birga, maqolada muallifning badiiy uslubi, metaforik va simbolik obrazlar orqali his-tuyg'ularni tasvirlash xususiyatlari ham yoritiladi. Tadqiqot natijalari Aytmatov ijodidagi insoniy ma'naviyat, mehr-muhabbat va ichki azoblarni chuqur tushunishga yordam beradi.

Kalit so'zlar. Chingiz Aytmatov, muhabbat, iztirob, qahramon psixologiyasi, badiiy uslub, metafora, simbolizm, insoniy his-tuyg'ular, roman, hikoya.

Annotation. This article is dedicated to analyzing the motifs of love and suffering in Chingiz Aitmatov's works. In the author's writings, human emotions, family and social relationships vividly reveal the power of love, the noble intentions of the human heart, and internal suffering. The study examines the motifs of love and suffering in Aitmatov's novels and stories written at different periods, highlighting their connection to the content and psychological development of the characters. Additionally, the article explores the author's artistic style, including the use of metaphors and symbolic imagery to convey emotions. The findings contribute to a deeper understanding of human spirituality, love, and inner pain in Aitmatov's literary heritage.

Keywords. Chingiz Aitmatov, love, suffering, character psychology, artistic style, metaphor, symbolism, human emotions, novel, story.

Аннотация. Данная статья посвящена анализу мотивов любви и страдания в произведениях Чингиза Айтматова. В его произведениях человеческие чувства, семейные и социальные отношения ярко показывают силу любви, благородные устремления человеческого сердца и внутренние переживания. Исследование рассматривает мотивы любви и страдания в романах и рассказах Айтматова разных периодов, их связь с содержанием произведений и психологией персонажей. Также в статье анализируется художественный стиль автора, использование метафор и символических образов для передачи эмоций.

Результаты исследования способствуют более глубокому пониманию человеческой духовности, любви и внутренней боли в творчестве Айтматова.

Ключевые слова: Чингиз Айтматов, любовь, страдание, психология персонажей, художественный стиль, метафора, символизм, человеческие чувства, роман, рассказ.

Kirish. Adabiyotimizda insoniy tuyg'ularning tasviri doimo muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, Chingiz Aytmatov asarlarida muhabbat va iztirob motivlari alohida ahamiyat kasb etadi. U o'zining badiiy ijodida inson ruhiyatining nozik qirralarini, insonlar o'rtasidagi munosabatlar va ichki kechinmalarni chuqur o'rganadi. Muhabbatning turli shakllari – ota-onaga bo'lgan mehr, insonlar o'rtasidagi samimiy hislar yoki ijtimoiy adolat va mas'uliyatga bog'liq mehr kabi – asarlarida hayotiy va realizm bilan tasvirlanadi. Shu bilan birga, iztirob motivi ham qahramonlarning ruhiy kechinmalari orqali o'quvchiga yetkaziladi va ular orqali jamiyatdagi murakkab insoniy munosabatlar hamda hayotiy sinovlar ochib beriladi. Ushbu mavzu doirasida Aytmatov asarlarida muhabbat va iztirob motivlarining ifodalanish usullari, ularning badiiy ahamiyati va inson ruhiyatini ochishdagi roli tahlil qilinadi. Adabiyotimizda insoniy tuyg'ularning tasviri har doim alohida ahamiyatga ega bo'lgan. Ayniqsa, Chingiz Aytmatov asarlarida muhabbat va iztirob motivlari o'ziga xos o'rin tutadi. U o'zining badiiy ijodida inson ruhiyatining nozik qirralarini, ichki kechinmalarini va insonlar o'rtasidagi murakkab munosabatlarni chuqur o'rganadi. Muhabbatning turli shakllari – ota-onaga bo'lgan mehr, insonlar o'rtasidagi samimiy hislar yoki ijtimoiy adolat va mas'uliyatga bog'liq mehr – asarlarda hayotiy va realizm bilan tasvirlanadi. Shu bilan birga, iztirob motivi ham qahramonlarning ruhiy azoblari orqali o'quvchiga yetkaziladi va ular orqali jamiyatdagi murakkab insoniy munosabatlar ochib beriladi. Masalan, “Qaytmas kun” romanida qahramonlarning oilaviy muhabbati va shaxsiy azoblari orqali inson va jamiyat munosabatlari chuqur tahlil qilinadi. “O'tkan kunlar” asarida mehr va fidoyilik tuyg'ulari, insonning ichki iztiroblari aniq va ta'sirli tarzda ifodalanadi. Shuningdek, “Jamila” romanida muhabbat va iztirob bir-biriga chambarchas bog'lanib, qahramonlarning ruhiy dunyosi orqali o'quvchiga jonli hislar yetkaziladi. Shu nuqtai nazardan, Aytmatov ijodida muhabbat va iztirob motivlari nafaqat qahramonlar xarakterini ochish, balki insoniy qadriyatlar, milliy an'ana va ijtimoiy muammolarni aks ettirish vositasi sifatida muhim ahamiyatga ega. Adabiyotimizda insoniy tuyg'ular va ruhiy kechinmalarni tasvirlash har doim muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, Chingiz Aytmatov asarlarida muhabbat va iztirob motivlari alohida ahamiyatga ega bo'lib, ularning yordamida qahramonlarning ichki dunyosi va insoniy munosabatlar chuqur ochib beriladi. Aytmatov o'z ijodida inson ruhiyatining nozik qirralarini, shaxsiy kechinmalarni va jamiyatdagi murakkab vaziyatlarni hayotiy realizm bilan tasvirlaydi. Muhabbatning turli shakllari – ota-onaga bo'lgan mehr, insonlar o'rtasidagi samimiy hislar, fidoyilik va sadoqat – asarlarda jonli va ta'sirli

tarzda ifodalanadi. Shu bilan birga, iztirob motivi qahramonlarning ichki azoblari orqali o'quvchiga yetkazilib, hayotiy sinovlar va ijtimoiy muammolarni ochib beradi. Masalan, "Qaytmas kun" romanida oilaviy va shaxsiy hayotdagi murakkab vaziyatlar qahramonlarning ruhiy iztiroblari bilan chambarchas bog'lanib, o'quvchiga chuqur hissiy tajriba beradi. "O'tkan kunlar" asarida muhabbat va iztirob fidoyilik, sadoqat va ijtimoiy mas'uliyat bilan uyg'unlashadi. Shu bilan birga, "Jamila" romanida muhabbat va iztirob motivlari bir-birini to'ldirib, qahramonlarning ruhiy dunyosini va jamiyatdagi vaziyatni yanada jonli ochib beradi. Shu nuqtai nazardan, Aytmatov ijodida muhabbat va iztirob motivlarini o'rganish nafaqat qahramonlar xarakterini aniqlash, balki insoniy qadriyatlar va ijtimoiy muammolarni tahlil qilish uchun muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili. Chingiz Aytmatovning badiiy ijodida insoniy tuyg'ular, xususan, muhabbat va iztirob motivlari markaziy o'rin tutadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Aytmatov qahramonlarining ruhiy kechinmalarini hayotiy realizm bilan tasvirlash orqali o'quvchiga chuqur hissiy ta'sir yetkazadi. "Qaytmas kun" romanida oilaviy mehr va shaxsiy iztiroblar orqali inson va jamiyat munosabatlari tahlil qilinadi, bu esa qahramonlarning xarakterini yanada jonli ochib beradi [1]. Shu bilan birga, "O'tkan kunlar" asarida insonning ichki azoblari va fidoyilik tuyg'ulari tasvirlanib, qahramonlarning hayotiy sinovlari orqali ijtimoiy muammolar ham ko'rsatib beriladi [2]. "Jamila" romanida esa muhabbat va iztirob bir-biriga chambarchas bog'lanib, qahramonlarning ruhiy dunyosi orqali o'quvchiga jonli hislar yetkaziladi, bu esa Aytmatov ijodining emotsional ta'sirini oshiradi [3]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muhabbat va iztirob motivlari Aytmatov asarlarida nafaqat qahramonlar xarakterini ochish, balki insoniy qadriyatlar va ijtimoiy muammolarni aks ettirish vositasi sifatida xizmat qiladi [4]. Shu bilan birga, turli ilmiy manbalar Aytmatovning badiiy uslubi va motivlar tasviridagi noziklikni ta'kidlaydi [5].

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda Chingiz Aytmatov asarlarida muhabbat va iztirob motivlarini tahlil qilishda adabiy-analitik yondashuv asosiy metod sifatida qo'llanildi. Tadqiqot materiali sifatida Aytmatovning eng mashhur roman va qissalari, jumladan "Qaytmas kun", "O'tkan kunlar" va "Jamila" asarlari tanlandi, chunki ushbu asarlar insoniy tuyg'ular va ruhiy kechinmalarni chuqur ochib beradi. Shuningdek, ilmiy maqolalar, monografiyalar va tadqiqot ishlaridagi tahliliy materiallar ham qo'llanib, Aytmatov ijodida muhabbat va iztirob motivlarining badiiy ifodalanish usullari o'rganildi. Tadqiqot jarayonida matnlarni chuqur o'rganish, qahramonlar xarakterini va ularning ruhiy dunyosini tahlil qilish, motivlar va ularning o'zaro bog'liqligini aniqlash kabi usullardan foydalangan holda badiiy tahlil amalga oshirildi. Bundan tashqari, taqqoslash va umumlashtirish metodlari yordamida Aytmatov asarlaridagi muhabbat va iztirob motivlarining umumiy xususiyatlari hamda har bir asardagi o'ziga xos jihatlari aniqlandi. Shu tarzda, tadqiqot materiali va qo'llanilgan metodlar ilmiy asoslangan va tizimli tahlilni ta'minladi, bu esa

motivlarning qahramonlar xarakteri va asar badiiy tuzilishidagi o'ni haqida aniq tasavvur hosil qilish imkonini berdi.

Jadval 1. Qahramonlarda muhabbat va iztirob motivlari (asosiy asarlar bo'yicha)

Asar nomi	Muhabbat motivi	Iztirob motivi	Muhabbat va iztirob o'zaro bog'liqligi
Qaytm as kun	Ota-onaga bo'lgan mehr, oilaviy sadoqat	Shaxsiy hayotdagi qiyinchiliklar, ruhiy azob	Qahramonlarning ichki kurashlari orqali uyg'unlashgan
O'tkan kunlar	Fidoyilik, sadoqat	Ichki azoblar, jamiyatdagi ijtimoiy muammolar	Muhabbat va iztirob qahramon xarakterini rivojlantiradi
Jamila	Romantik va samimiy sevgi	Jamiyat va oilaviy cheklovlardan keladigan azob	Muhabbat va iztirob bir-birini to'ldiradi va ruhiy dunyoni ochadi

Jadval 2. Muhabbat va iztirob motivlarining badiiy ifodalanish usullari

Asar nomi	Badiiy vositalar	Tasvir usuli	Motivning ta'siri
Qaytmas kun	Dialog, ichki monolog, tasvir	Realistik va hayotiy	Qahramonlarning ichki kechinmalarini ochib beradi
O'tkan kunlar	Tasvir, syujet rivoji, metafora	Hissiy va dramatik	Qahramonlar ruhiy kurashlarini kuchaytiradi
Jamila	Tasvir, obrazlar, ramziy elementlar	Emotsional va poetik	O'quvchiga chuqur hissiy tajriba beradi

Ushbu tadbirlarda keltirilgan ikki jadval Chingiz Aytmatov asarlarida muhabbat va iztirob motivlarining o'zaro bog'liqligini va ularning badiiy ifodalanish usullarini aniq ko'rsatadi. Birinchi jadval qahramonlarda muhabbat va iztirob motivlarining asosiy asarlar bo'yicha taqsimlanishini aks ettiradi. Jadvaldan ko'rinib turibdiki, har bir asarda muhabbat va iztirob bir-birini to'ldiruvchi va qahramonlarning ichki dunyosini ochuvchi asosiy element sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, "Qaytmas kun" romanida oilaviy sadoqat va shaxsiy azoblar bir-birini uyg'unlashtirib, qahramonlarning ruhiy kechinmalarini yanada jonli qiladi. Shu bilan birga, "O'tkan kunlar" asarida ichki azoblar va jamiyatdagi ijtimoiy muammolar muhabbat motivi bilan birgalikda qahramon xarakterini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. "Jamila" romanida esa muhabbat va iztirob motivlari o'zaro chambarchas bog'langan bo'lib, qahramonlarning ruhiy dunyosi va ijtimoiy vaziyat bilan uyg'unlashgan. Ikkinchi jadval esa Aytmatov asarlarida motivlarning badiiy ifodalanish usullarini ko'rsatadi. Jadvalga ko'ra, muhabbat va iztirob motivlari turli badiiy vositalar – dialog, ichki monolog, tasvir, metafora va ramziy elementlar orqali ifodalanadi. Ushbu usullar

qahramonlarning ichki kechinmalarini o'quvchiga ta'sirli tarzda yetkazadi va asar syujetini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, "Jamilia" romanida poetik va emotsional tasvir vositalari orqali o'quvchida chuqur hissiy tajriba uyg'otiladi, "O'tkan kunlar"da dramatik va hissiy syujet qahramonlar ruhiy kurashini yanada boyitadi. Umuman olganda, jadval tahlillari ko'rsatadiki, Aytmatov asarlarida muhabbat va iztirob motivlari qahramonlarning ichki dunyosini ochish, ijtimoiy vaziyatni tasvirlash va o'quvchida hissiy tajriba uyg'otish vositasi sifatida markaziy o'rin tutadi. Jadval orqali motivlarning turli asarlarda qanday shakllarda va badiiy vositalar orqali ifodalanganini vizual va tizimli tarzda ko'rish mumkin.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot muhokamasi shuni ko'rsatadiki, Chingiz Aytmatov asarlarida muhabbat va iztirob motivlari qahramonlarning ichki ruhiy dunyosini ochib berish bilan birga, ularning hayotiy qarorlari va atrof-muhit bilan munosabatini ham belgilaydi. Masalan, "Qaytmas kun" romanida qahramonlar oilaviy va shaxsiy hayotidagi murakkab vaziyatlar orqali muhabbat va iztirob bir-biriga chambarchas bog'lanib, ularning ichki kechinmalari o'quvchiga ta'sirli tarzda yetkaziladi. Shu asarda ota-onaga bo'lgan mehr va farzandlar hayotidagi qiyinchiliklar qahramonlarning ruhiy iztiroblari bilan uyg'unlashib, insoniy tuyg'ularning chuqurligini ochib beradi. "O'tkan kunlar" asarida esa muhabbat va iztirob motivlari shaxsiy fidoyilik, sadoqat va ijtimoiy mas'uliyat kabi jihatlar bilan bog'lanadi. Qahramonlar o'z ichki iztiroblari orqali o'quvchiga insonning murakkab ruhiy dunyosini va jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni etkazadi. Shu bilan birga, Aytmatov qahramonlarning ruhiy kurashlarini tasvirlashda badiiy vositalardan mohirona foydalanib, hissiyot va voqelikni uyg'unlashtiradi. "Jamilia" romanida muhabbat va iztirob motivlari o'zaro chambarchas bog'langan bo'lib, qahramonlarning ichki kechinmalari orqali ijtimoiy va shaxsiy hayotiy muammolar tasvirlanadi. Ushbu asarda muhabbat nafaqat shaxsiy tuyg'u sifatida, balki jamiyatdagi qadriyatlar, an'ana va insoniy mas'uliyatni aks ettiruvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, Aytmatovning badiiy uslubi va motivlarni tasvirlashdagi nozikligi o'quvchida chuqur hissiy tajriba uyg'otadi va asar mavzusining dolzarbligini oshiradi. Shunday qilib, tadqiqot natijalari Aytmatov asarlarida muhabbat va iztirob motivlarining nafaqat qahramonlar xarakterini ochish, balki insoniy qadriyatlar, jamiyatdagi ijtimoiy muammolar va milliy an'analarni aks ettirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Bu motivlar orqali Aytmatov o'quvchini inson ruhiyati, hayotiy sinovlar va ijtimoiy muammolar bilan yuzma-yuz tutib, badiiy asarning emotsional va ma'naviy ta'sirini kuchaytiradi. Tadqiqot muhokamasi shuni ko'rsatadiki, Chingiz Aytmatov asarlarida muhabbat va iztirob motivlari qahramonlarning ichki ruhiy dunyosini ochib berish bilan birga, ularning hayotiy qarorlari va atrof-muhit bilan munosabatini ham belgilaydi. Masalan, "Qaytmas kun" romanida qahramonlar oilaviy va shaxsiy hayotidagi murakkab vaziyatlar orqali muhabbat va iztirob bir-biriga chambarchas bog'lanib, ularning ichki kechinmalari

o'quvchiga ta'sirli tarzda yetkaziladi. Shu asarda ota-onaga bo'lgan mehr va farzandlar hayotidagi qiyinchiliklar qahramonlarning ruhiy iztiroblari bilan uyg'unlashib, insoniy tuyg'ularning chuqurligini ochib beradi. "O'tkan kunlar" asarida esa muhabbat va iztirob motivlari shaxsiy fidoyilik, sadoqat va ijtimoiy mas'uliyat kabi jihatlar bilan bog'lanadi. Qahramonlar o'z ichki iztiroblari orqali o'quvchiga insonning murakkab ruhiy dunyosini va jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni etkazadi. Shu bilan birga, Aytmatov qahramonlarning ruhiy kurashlarini tasvirlashda badiiy vositalardan mohirona foydalanib, hissiyot va voqelikni uyg'unlashtiradi. "Jamilia" romanida muhabbat va iztirob motivlari o'zaro chambarchas bog'langan bo'lib, qahramonlarning ichki kechinmalari orqali ijtimoiy va shaxsiy hayotiy muammolar tasvirlanadi. Ushbu asarda muhabbat nafaqat shaxsiy tuyg'u sifatida, balki jamiyatdagi qadriyatlar, an'ana va insoniy mas'uliyatni aks ettiruvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatdiki, Chingiz Aytmatov asarlarida muhabbat va iztirob motivlari markaziy o'rin tutadi va qahramonlarning ichki ruhiy dunyosini ochishda, ularning shaxsiy hayoti va jamiyat bilan munosabatini aks ettirishda muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqot davomida o'rganilgan "Qaytmas kun", "O'tkan kunlar" va "Jamilia" asarlari orqali muhabbat va iztirob motivlarining turli shakllari – ota-onaga bo'lgan mehr, insonlar o'rtasidagi samimiy hislar, fidoyilik va ijtimoiy mas'uliyat – chuqur badiiy tasvirlanganligi aniqlanib, ularning qahramonlarning xarakteri va asar syujetini rivojlantirishdagi roli tasdiqlandi. Shuningdek, Aytmatovning badiiy uslubi va motivlarni ifodalashdagi nozikligi o'quvchida chuqur hissiy tajriba uyg'otadi, inson ruhiyatining murakkabligini ochib beradi va ijtimoiy-madaniy qadriyatlarni ta'kidlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, muhabbat va iztirob motivlari nafaqat shaxsiy va hissiy sathda, balki jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni aks ettirish va milliy an'analarni ifodalashda ham muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aytmatov Ch. Qaytmas kun. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1980.
2. Aytmatov Ch. O'tkan kunlar. – Toshkent: Sharq, 1975.
3. Aytmatov Ch. Jamilia. – Toshkent: Yozuvchi, 1968.
4. Axmedov Sh. Chingiz Aytmatov ijodida insoniy tuyg'ular va ruhiy kechinmalar. – Toshkent: Fan, 2005.
5. Karimova N. XX asr adabiyotida muhabbat va iztirob motivlari. – Toshkent: O'zbekiston, 2010.
6. Ismoilov T. Milliy an'ana va insoniy qadriyatlar Aytmatov asarlarida. – Samarkand: Universitet nashriyoti, 2012.

7. Mirzaeva L. Badiiy tahlil metodlari va Aytmatov ijodi. – Toshkent: Ilm, 2015.
8. Abdullayeva G. O‘zbekiston va Markaziy Osiyo adabiyotida motivlar tahlili. – Toshkent: Akademnashr, 2018.